

УДК 070.448:82.09(477+470)

Г. В. Бітківська,

Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ

«УКРАЇНСЬКИЙ ТЕКСТ» РОСІЙСЬКИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ЖУРНАЛІВ

У статті досліджено масив перекладів української поезії та прози, опублікованих у російських літературних журналах «Дружба народів», «Новий мир» і «Знамя». Зроблено огляд українських творів і простежено динаміку публікації перекладів упродовж 1991–2011 років. Досліджено особливості репрезентації перекладу в літературному журналі та вплив концепції періодичного видання на добір творів для перекладу та форму їхнього подання.

Ключові слова: «український текст», поезія, проза, переклад, репрезентація, рецепція, російський літературний журнал.

«UKRAINIAN TEXT» OF RUSSIAN LITERARY MAGAZINES

The array of translations of Ukrainian poetry and prose published in Russian literary magazines «Druzhba narodov», «Noviy mir» and «Znamya» was studied in the article. The classification of Ukrainian writings was offered. The movement of publishing of translations during 1991-2011 was traced. On the basis of analysis of author's biographical data, on the basis of translated writings and reviews the circle of problems, motifs and stylistic dominant ideas of Ukrainian literature represented in Russian periodicals was established.

Specifics of translation's representations in literary magazine (biographical data of author and translator, introductory article, afterword, literary and critical materials, correlation with other texts from the issue etc) were studied. The impact of conception of periodicals on writing's selection for translation and their form was showed.

Key words: «Ukrainian text», poetry, prose, translation, representation, reception, Russian literary magazine.

«УКРАИНСКИЙ ТЕКСТ» РОССИЙСКИХ ЛИТЕРАТУРНЫХ ЖУРНАЛОВ

Статья посвящена исследованию корпуса переводов украинской поэзии и прозы, опубликованных в российских литературных журналах «Дружба народов», «Новый мир» и «Знамя». Сделан обзор украинских произведений и определена динамика публикации переводов в 1991–2011 годах. Исследованы особенности репрезентации перевода в литературном журнале и влияние концепции периодического издания на выбор произведений для перевода и форму их подачи.

Ключевые слова: «украинский текст», поэзия, проза, перевод, репрезентация, рецепция, российский литературный журнал.

Упродовж останніх років українська література в перекладі російською мовою досить часто з'являється на сторінках російських літературних журналів: вірші та проза С. Жадана («Дружба народов» (далі ДН. – Г.Б.), 2013, № 4; «Новый мир» (далі НМ. – Г.Б.), 2013, № 5; № 7; 2014, № 5; ДН, 2015, № 4), поезія М. Кияновської (Интерпоэзия, 2014, № 2; НМ, 2015, № 9), есе Т. Прохаська (НМ, 2014, № 5), оповідання Ю.Іздрика (НМ, 2014, № 9), вірші В. Голобородька (НМ, 2015, № 9) та ін. Спорадичне звертання до згаданих публікацій зрештою сформувалося в тему цієї статті. Її **актуальність** зумовлена теоретичним та практичним значенням досліджень діалогу між різними культурами, зокрема й української та російської.

Метою нашої розвідки є з'ясування особливостей репрезентації перекладів з української літератури в російських літературних журналах. Для досягнення поставленої мети потрібно розв'язати такі **завдання**: простежити динаміку публікацій перекладів з української літератури упродовж 1991–2011 років; дослідити особливості репрезентації перекладу в літературному журналі; з'ясувати вплив концепції періодичного видання на добір творів для перекладу та форму їхнього подання.

Теоретичним підґрунтям нашої статті є літературознавча теорія художнього перекладу (Л. Коломієць, М. Лановик, О. Тетеріна та ін.), зокрема трактування перекладу як засобу міжлітературної та міжкультурної комунікації [6]. Найближчими до теми нашого дослідження є статті Г. Улюри та І. Булкіної [4; 1]. Ганна Улюра в статті «Сучасна українська проза в перекладах російською мовою: досвід і практика» з'ясовує, які твори перекладаються і яку рецепцію вони викликають у літературній критиці. Науковець аргументовано визначає основні дискурсивні стратегії російської критики: акцент на екзотичності вихідного твору або встановлення типологічних історико-культурних сходжень між двома літературами [4, с. 301], що, власне, представляє завуальовану чи пряму імперську позицію реципієнта. Г. Улюра досліджує і книжкові видання, і журнальні, однак зосереджується на прозі, нам же видається важливим залучити до вивчення і поезію, оскільки вона також активно перекладається. Інна Булкіна осмислює значення репрезентації журналом «Новый мир» української літератури в 2011 р., проте в процесі письма значно розширює і хронологію, і журнальний контекст. Загалом новомирівські «сюжети» української літератури увиразнюють її відмінні риси від російської. Йдеться, на думку І. Булкіної, про більшу залежність від політичної ситуації, провідну позицію «жіночої» прози, ставлення українців до російської літератури як до іноземної тощо, проте і «Новый мир» створив своєрідний канон української літератури для іноземця із Москви» [1]. Тому вважаємо доцільним зіставити кілька зрізів української літератури, створених російськими літературними журналами.

У журналі «Дружба народов» за 1991 р. надруковано романи В. Винниченка «Поклади золота» («Золотые россыпи», № 1) та В. Барки «Жовтий князь» (№ 11, № 12), добірки поезій Б.-І. Антонича (№ 4) та М. Руденка (№ 5). Це «щільний» рік для українських публікацій. Розпочинаючи з 1992 р., публікації трапляються значно рідше: роман В. Підмогильного «Місто» («Город», 1992, № № 8-10), в 1993 р. – добірка поезій П. Филиповича (№ 1), у 1996 р. – оповідання Б. Антоненка-Давидовича «Три чечени» (№ 1). Проте поряд з класикою з'являються і презентації сучасної української літератури: в 1994-му ДН знайомить свого читача з віршами групи «Бу-ба-бу» (№ 1). Автор вступних нотаток Олена Трофимова наголошує не на близькості з російською іронічною поезією, а на специфічному аранжуванні інтонації, і вбачає в бубубістах «ще один доказ вільної української культури, що відроджується». Інші акценти прочитуються при публікації уривків з «Польових досліджень...» О. Забужко (1998) та журнального варіанту «Рекреацій» Ю. Андруховича (2000) [4, с. 299]. У 2004–2005-му роках ДН «скупо» публікує поезію: І. Жиленко («Нет времени мне для печали...», 2004, № 5), І. Драч («Одна Любовь не знает меры...», 2004, № 9), І. Римарук («Нырнуть блесною в реку речи...», 2005, № 3). Через кілька років приходить час прози: С. Кононенко (2008), Г. Тарасюк (2009), Т. Малярчук (2010). У 2012-му ДН друкує більше прози: Барліг О., Вольвач П., Даниленко В., Іздрик Ю., Сняданко Н., Шинкаренко Ю. і зовсім небагато поезії: О. Сливинський та Б.-І. Антонич.

Особливості рецепції української поезії в російських літературних журналах розглянемо на прикладі творів Ігоря Римарука [8–11]. Насамперед нашу увагу привертає публікація добірки поезій Ігоря Римарука в журналі «Новый мир» [2009, № 4] під назвою «Свет в камне» (переклад з української мови Наталії Бельченко) [11]. У стислій передмові Римарук представлений як один «з найбільш вагомих і легендарних поетів свого покоління». Серед прикметних ознак його творчої манери названо метафоричність та інтелектуалізм [11, с. 123]. Із семи віршів два подано мовою оригіналу і в перекладі: «...в село над морем де такий глухий Едем...» / «...в село над морем где глухой Эдем вдвоём...» і «Світ в камені» / «Свет в камне», який і дав назву всій добірці. Саме ця білінгвальна подача чи найпереконливішим аргументом у тому, що в переклад «вміщається» тільки частка світу поета. Проте цілісний український текст на сторінках російського видання сприймається дуже гарно і промовисто.

До річниці передчасної смерті І. Римарука журнал «Дружба народов» також підготував публікацію його віршів зі збірки «Діва Обида» (№ 10, 2009) [9]. Добірка має два вступних слова – укладача Світлани Буніної і Сергія Жадана. Доктор філологічних наук С. Буніна атестує І. Римарука як класика сучасної української літератури, лідера покоління «вісімдесятників» [9, с. 3]. Ці оцінки в передмові Сергія Жадана розглядаються детальніше: конкретизується лідерська діяльність Римарука і в серед «вісімдесятників», і загалом у новій українській літературі, яка «закономірно повинна була виокремитися після 1991 року» [9, с. 4]. Обмежувальні координати: «портрет людини в національному пейзажі», типологічне сходження з «душевною упередженістю» російського поета І. Анненського, – визначені С. Буніною, переконливо розширюються Жаданом. Серед аргументів називаються не тільки зв'язки «вісімдесятників» з хронологічно близькими «шістдесятниками», а й досвід переосмислення «винятково плідних і потужних модерністських і авангардистських поетичних практик» початку ХХ ст. [9, с. 3]. Жадан слушно стверджує, що творчий доробок Римарука піднімається над часом фізичного існування поета і по праву належить до «території» класичної літератури і справжньої поезії.

У журнальному контексті важливим є місце публікації, рубрикації та сусідні тексти: «дружинці» відкривають віршам Римарука номер, супровідні матеріали увиразнюють постать поета на тлі сучасної української поезії. Проте наявність у середині номера добірки поезій у рубриці «Сучасна узбецька поезія» ніби прив'язує тексти саме до пострадянського простору. Нам видається, що вище згадані міркування Жадана дуже доречно знімають це обмеження. Загалом і зауваги щодо творчості та особистості Римарука, і сама добірка поезій у ДН сприймається більш цілісно порівняно з новомирів-

ською подачею, можливо, тому що твори обрано з однієї збірки. Новомирівський текст створюють вірші з книжок різних років. Читачу повідомляють, що російською мовою вони друкуються вперше. Ця перша публікація – ніби запрошення до іншої розмови: друга подача творчості поета відбувається в журналі через три роки і має символічний заголовок «Былые буквы выводя по новой...» [8]. Прикметно, що в тексті є посилання на передмову С. Жадана [9, с. 3-4]. Водночас не можна не зауважити, що українська література до російського читача здебільшого приходить із запізненням. Так перша подача поетичної добірки Римарука із заголовком «З нової книги «Діва Обида»» з'явилася в журналі «Сучасність» у квітневому номері за 1995 рік. Десять віршів відкривають номер, однак, окрім сильної позиції (початок номера), вони виділені графічно – надруковані курсивом. Основні теми: слово, світ природи, одухотворений і впорядкований задумом Господа, світ людей, де втрачені «ближчі» ідеологічні орієнтири («спорожнілі п'єдестали») і недосяжні «далекі», визначені метафорами «гетьманський сад» і «Гетсиманський сад» [7], – переживалися в середині дев'яностих чи не найгостріше.

На рецепцію художніх творів впливають літературно-критичні та публіцистичні матеріали, хроніка літературних подій, рецензії, що друкуються в літературних журналах. У досліджуваних журналах – залежно від концепції та загального стилю видання – надають перевагу певним жанрам. «Знамя» пропонує гострі, дискусійні статті та інтерв'ю [1; 5; 12]; «Дружба народів» влаштовує обговорення актуальних проблем під час круглих столів [2; 3]; «Новый мир» друкує багато рецензій, оглядів, літературознавчих статей (варто відзначити 6 статей під загальною назвою «Український вектор» за 2012 р.). На Круглих столах ДН йдеться і про загальнокультурні проблеми, і специфічно літературні. Так Д. Биков, осмислюючи міфи про Росію, Україну і літературу, помітив протилежну реакцію на події одного порядку в обох країнах: економічні негаразди викликають у росіян колективну фрустрацію, а в українців – захоплення (ДН, 2008, № 5). Проблемам перекладу був присвячений круглий стіл з багатозначною назвою «Переведи мене через майдан». У ньому взяли участь перекладачі Сергій Глов'юк, Віталій Крикуненко, Андрій Пустогаров, Ігор Сід, а також Сергій Жадан, видавці О. Ільницька та М. Ромм. Жадан назвав ряд письменників, чії твори перекладаються і в Росії, і в інших країнах: Андрухович, Забужко, Прохасько, Сняданко, Іздрик, Ірванець... Відзначивши, що список персоналій практично не розширюється, письменник назвав інших авторів, вартіх перекладів. Насамперед він звернув увагу на поезію «вісімдесятників» (Ю. Андрухович, О. Забужко, В. Герасим'юк, Т. Федюк, І. Римарук) та «дев'ятидесятників» (М. Савка, М. Кіановська, Г. Крук, О. Сливинський). Його думку підтримав А. Пустогаров, який перекладає з української літератури і прозу, і поезію. Для нього в Україні чи не найцікавіша світова поезія за останні 20-25 років, зокрема верлібр Г. Чубая, О. Лишеги, С. Жадана [2].

Висновки. Отже, наявність публікацій перекладів з української літератури в російських журналах свідчить про зростання інтересу до українських творів зі сторони російських видань, особливо до сучасної прози. Перекладачі й видавці намагаються спрямовувати читачку рецепцію самим добором персоналій та текстів, публікацією супровідних біографічних довідок та літературно-критичних статей та матеріалів, які відображають обговорення проблемних питань.

Перспективи дослідження. Одним із перспективних напрямів дослідження вважаємо подальше вивчення впливу концепції періодичного видання на добір творів для перекладу та форму їхнього подання.

Література:

1. Булкина И. «Всегда я рад заметить разность»: украинская литература в «московском зеркале» [електр. ресурс] / И. Булкина // Знамя. – 2012. – № 2. – С. 189–196. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://magazines.russ.ru/znamia/2012/2/bu15.html>.
2. «Переведи меня через майдан». Украинская литература: что, зачем и как переводят сегодня на русский? // Дружба народов. – 2012. – № 1. – С. 194–201. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://magazines.russ.ru/druzha/2012/1/k16.html>.
3. Проблемы художественного перевода национальных литератур и развития гуманитарных отношений: круглый стол «ДН» [електр. ресурс] // Дружба народов. – 2012. – № 5. – С. 245–255. – Режим доступа : <http://magazines.russ.ru/druzha/2012/5/p29.html>.
4. Улюра Г. А. Сучасна українська проза в перекладах російською мовою: досвіди і практика / Г. А. Улюра // Наукові записки [Національного ун-ту «Острозька академія»]. Сер.: Філологічна. – 2012. – Вип. 27. – С. 299–301.
5. Кручик И. «Брезгуй нами», или Гнев оскорбленной дружбы (О стихотворении Иосифа Бродского «На независимость Украины») / И. Кручик // Знамя. – 2008. – № 9. – С. 199–202.
6. Лановик М. Б. Проблеми художнього перекладу як предмет літературознавчої рефлексії: автореф. дис. ... д-ра філол. наук [електр. ресурс] / М. Б. Лановик. – Режим доступа: <http://www.allbest.ru>.
7. Римарук І. З нової книги «Діва Обида» / І. Римарук // Сучасність. – 1995. – № 4. – С. 5–9.
8. Рымарук И. «Былые буквы выводя по новой...» / перевод с укр. и вступл. Г. Власова; послесл. А. Ирванца // Новый Мир. – 2012. – № 6. – С. 128–133.
9. Рымарук И. Дева Обида / вступ. заметки С. Буниной и С. Жадана; сост. С. Бунина // Дружба народов. – 2009. – № 10. – С. 3–8.
10. Рымарук И. Нырнуть блесною в реку речи... / перевод с укр. И. Кручик, Н. Бельченко // Дружба народов. – 2005. – № 3. – С. 79–81.
11. Рымарук И. Свет в камне / перевод с укр. Н. Бельченко // Новый мир. – 2009. – № 4. – С. 123–127.
12. Украина – Россия: знаем ли мы друг друга? // Знамя. – 2008. – № 9. – С. 184–198.